

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 มาตรา 5 กำหนดให้คนพิการมีสิทธิทางการศึกษา โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกพบความพิการจนตลอดชีวิต พร้อมทั้งได้รับเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา สถานศึกษามีระบบและรูปแบบการศึกษา โดยคำนึงถึงความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความต้องการจำเป็นพิเศษเฉพาะบุคคล และให้ได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการจัดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การทดสอบทางการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละประเภทเป็นเฉพาะบุคคล โดยมาตรา 8 ระบุว่าให้สถานศึกษาทุกสังกัดจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ((Individualized Education Program: IEP) ให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการ และต้องมีการปรับปรุงแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้งตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2551: 4)

ในประเทศอังกฤษมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ได้รับการดำเนินการทันทีเมื่อผู้เรียนอายุ 16 ปี หรือทันทีที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อเตรียมให้นักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับบริการเพื่อประกันกับครอบครัวว่าเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจะมีความพร้อมไปสู่สังคมต่อไป (Sitlington, P,L et al, 2006: 12) ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันดำเนินการจัดทำแผนการเปลี่ยนผ่านตามความต้องการจำเป็นและเป้าหมายในอนาคตของผู้เรียนแต่อย่างไรก็ตาม พบว่าการเปลี่ยนผ่านต้องเริ่มให้เร็วที่สุดตั้งแต่อายุ 3 ปี โดยบรรจุไว้ในแผนบริการเฉพาะครอบครัว (Individual Family Service Plan: IFSP) เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษก้าวผ่านบริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มไปสู่บริการอื่น ๆ เช่น การศึกษาพิเศษในระดับปฐมวัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 5)

การวางแผนเปลี่ยนผ่านเป็นบริการที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จต่อการดำเนินชีวิต เป็นการเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้สามารถเข้าสู่สังคมและพึ่งพาตนเอง เปรียบเสมือนการสร้างสะพานระหว่างชีวิตในวัยเรียนไปสู่การดำเนินชีวิตในวัยผู้ใหญ่ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ซึ่งให้ความหมายของการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า คือ การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ การจัดสวัสดิการ การส่งเสริมและพิทักษ์สิทธิ์ การสนับสนุนให้คนพิการสามารถดำเนินชีวิตอิสระ

มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป มีส่วนร่วมกับสังคมอย่างเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 6)

จากพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ดังที่กล่าวมาทำให้ผู้พิการได้รับความสนใจและใส่ใจมากขึ้น จากที่เคยได้รับการให้ความช่วยเหลือในลักษณะการสงเคราะห์ จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ปัจจุบันรัฐบาลออกกฎหมายและนโยบายที่ให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ได้รับโอกาสพัฒนาศักยภาพในทุกด้าน ด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพ การศึกษา และอาชีพที่สอดคล้องและตรงตามความต้องการจำเป็นเฉพาะบุคคล รวมทั้งการได้รับสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก ลดข้อจำกัดของตนเองในการดำรงชีวิต การเรียน การร่วมกิจกรรมทางสังคม เพื่อนำไปสู่การยอมรับจากสังคม แต่เนื่องจากปัจจุบันประชากรมีจำนวนมากขึ้น เทคโนโลยีเจริญมากขึ้น จำนวนเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษมีมากขึ้น ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ มีรายได้ต่ำ อีกทั้งครอบครัวที่มีผู้พิการทำให้ไม่มีเวลาดูแลผู้พิการได้อย่างเต็มที่ ครอบครัวขาดความพร้อม ถึงแม้จะมีกฎหมาย นโยบายที่ชัดเจน แต่ก็ยังไม่สามารถเข้าถึงเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้อย่างทั่วถึงและเป็นอุปสรรค เช่น เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษไม่มีที่เรียน หรือถ้าเข้าโรงเรียนก็ไม่สามารถเรียนได้ ผู้ปกครองไม่พอใจและไม่เชื่อมั่นในการสอนของครู เป็นต้น อาจเป็นปัจจัยเรื่องเจตคติ ความรู้ความเข้าใจ วัฒนธรรม ประเพณี การทำงานยังขาดการประสานเครือข่ายมาทำงานร่วมกันในเรื่องของการเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วง หรือช่วงชั้นในโรงเรียนซึ่งในขณะนี้ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทั้งของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานและเตรียมความพร้อมเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษก่อนที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษา

ปัจจุบันศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดศรีสะเกษ มีบทบาทหน้าที่ 8 ข้อ ได้แก่

- 1) จัดและส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาในลักษณะศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early Intervention: EI) และเตรียมความพร้อมของคนพิการ เพื่อเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเรียนร่วม โรงเรียนเฉพาะความพิการ ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 2) พัฒนาและฝึกอบรมผู้ดูแลคนพิการ บุคลากรที่จัดการศึกษาสำหรับคนพิการ
- 3) จัดระบบและส่งเสริม สนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program: IEP) สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาสำหรับคนพิการ
- 4) จัดระบบบริการช่วงเชื่อมต่อสำหรับคนพิการ (Transitional Services)
- 5) ให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ โดยครอบครัวและชุมชนด้วยกระบวนการทางการศึกษา
- 6) เป็นศูนย์ข้อมูล รวมทั้งจัดระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาสำหรับคนพิการ
- 7) จัดระบบสนับสนุนการจัดการเรียนร่วมและประสานงานการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการในจังหวัด
- 8) ภาระหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด และได้รับมอบการดำเนินการตามบทบาทของศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า

บทบาทในข้อที่ 4 นั้นยังไม่มี ความชัดเจน และขาดแนวทางในการดำเนินการเปลี่ยนผ่านหลังจาก การให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลและแผนให้บริการช่วยเหลือ เฉพาะครอบครัว ส่งผลกระทบต่อเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ไม่สามารถเข้าเรียนในระบบ การศึกษาได้ หรือเข้าระบบการศึกษาได้แต่ไม่สามารถร่วมกิจกรรมและอยู่ในระบบการศึกษาได้ ผู้ปกครอง จึงนำกลับมาอยู่บ้านทำให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ไม่ได้รับการพัฒนาที่เหมาะสม ทำให้ความพิการ รุนแรงมากขึ้นยากแก่การช่วยเหลือและเป็นภาระแก่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ดังนั้น ศูนย์การศึกษา พิเศษประจำจังหวัดศรีสะเกษได้มีการดำเนินการจัดทำแนวทางการดำเนินงานการเปลี่ยนผ่านสำหรับ เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจากศูนย์การศึกษาพิเศษสู่ระบบการศึกษาขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในระยะเปลี่ยนผ่าน

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในระยะเปลี่ยนผ่านสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ จากศูนย์การศึกษาพิเศษสู่ระบบการศึกษาที่ไม่ชัดเจน ทำให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เกิดความเครียด ความวิตกกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมไปถึงพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากผู้ปกครองยังไม่เคยแยกเด็กออกจากตนเองมาก่อนจึงเกิดคำถาม ความสงสัย ความเป็นห่วง ความกังวล ความเครียด ยิ่งหากไม่มีทางเลือกในการที่จะให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เข้าสู่สภาพแวดล้อมหรือสถานศึกษาแห่งใหม่ ครูผู้สอน และบุคลากรใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ ย่อมมีความกังวลเกี่ยวกับการเรียนรู้การรับรู้การสื่อความหมาย และการจัดการกับพฤติกรรม ของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจะจัดการเรียนการสอนอย่างไร ใช้เทคนิควิธีการอย่างไร ที่จะให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นการใช้บริการช่วงเปลี่ยนผ่านนี้จึงมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหาร ผู้เกี่ยวข้อง ได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้สึกซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมวางแผนรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดเป้าหมาย ในอนาคตของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง จากสภาพแวดล้อมเดิม บุคคลไม่คุ้นเคย ไปสู่สภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่เหมือนเดิมและบุคคลที่ไม่คุ้นเคย การเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงชีวิตของแต่ละคนเป็นวัฏจักร การดำเนินชีวิตของคนทุกคน ไม่เว้นแม้แต่ เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษก็ต้องเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่การย้ายออกจากบ้านไปสถานที่ ให้บริการไปสู่โรงเรียน ย้ายจากช่วงชั้นหนึ่งไปสู่ช่วงชั้นหนึ่ง และการย้ายจากโรงเรียนสู่อาชีพ ในวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะการย้ายเข้าสู่สถานศึกษาถือเป็นการเริ่มต้นของการแยกเด็กออกจากครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมที่เน้นตัวเด็ก หรือการบริการจากบ้านที่เน้นครอบครัว เป็นกิจกรรม ที่เน้นวิชาการมากขึ้น จึงเป็นปัญหาในการปรับตัวสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษมาก เพราะทั้งเปลี่ยนคนสอน เปลี่ยนนักบำบัด เปลี่ยนเพื่อน เปลี่ยนตารางรูปแบบกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมชั้นเรียนและทางเลือกใหม่ของการมีส่วนร่วมของ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง

การเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เมื่อถึงเกณฑ์อายุที่กำหนดให้เข้ารับการศึกษาสามารถเข้ารับการศึกษาได้เช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป โดยก่อนหน้าที่เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจะได้เข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน อาจได้เข้ารับบริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มจากศูนย์การศึกษาพิเศษ หรือการเตรียมความพร้อมจากหน่วยบริการอื่น ๆ มา เมื่อเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เข้าสู่ระบบโรงเรียนก็จะพบความแตกต่างของระบบที่เคยได้รับมา ทั้งเรื่องหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม จากความแตกต่างดังกล่าว การเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าสู่สถานศึกษานั้นมิได้เป็นเพียงการเข้าสู่ช่วงชั้นใหม่เท่านั้น แต่เป็นการก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการให้บริการที่เน้นการศึกษาและการสังคม ศูนย์การศึกษาพิเศษเป็นการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม เป็นลักษณะการกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการที่เป็นเฉพาะบุคคล แต่สถานศึกษาเป็นลักษณะของการเรียนวิชาการจะพบปะกับบุคคลอื่นที่หลากหลาย ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่มากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นการเรียนรู้และเข้าสู่สังคมของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ การให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มสำหรับเด็ก เป็นมีความสำคัญอย่างยิ่งเด็กในวัยแรกเกิด ถึง 6 ปี เป็นช่วงที่ดีที่สุดสำหรับการเรียนรู้ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่เพื่อสมองจะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษถ้าได้รับการช่วยเหลืออย่างเหมาะสมและต่อเนื่องจะทำให้ความพิการลดลงหรือมีพัฒนาการที่ดีขึ้น แต่ในปัจจุบันเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษขาดโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องและเหมาะสมน้อยมาก

การเตรียมความพร้อมในช่วงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการช่วยเหลือจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษและครอบครัว เพราะเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ต้องได้รับการเตรียมความพร้อมในทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการเรียนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียน และการปรับตัวเข้ากับเพื่อนและบุคคลใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมในด้าน อารมณ์ สังคม วิชาการ ส่วนครอบครัวจำเป็นต้องได้รับการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเครียด ความวิตกกังวลที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งครู บุคลากรของศูนย์การศึกษาพิเศษและสถานศึกษาต้องมีการเชื่อมต่อข้อมูล เพื่อปิด หรือลดช่องว่างระหว่างระบบการให้บริการที่มีความต่างกัน ทั้งด้านกฎระเบียบ ครู เพื่อน รูปแบบการเรียน ตารางสอนตารางกิจกรรม สภาพแวดล้อมและความคาดหวัง เพราะบุคลากรทั้ง 2 ระบบขาดความเชื่อมโยงกันอย่างต่อเนื่อง หรือน้อยมากโดยเฉพาะการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มกับการจัดการเรียนรวม ส่งผลกระทบต่อเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าในอนาคตของเด็กที่มีความจำเป็นพิเศษจะเรียนได้หรือไม่ เรียนอย่างไร และพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ที่ผ่านมา การดำเนินการเปลี่ยนผ่านเฉพาะบุคคลมีการดำเนินการแต่ยังไม่ชัดเจน ครอบครัวขาดการสนับสนุน เข้ามามีส่วนร่วม การให้บริการไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่อง นโยบายยังไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนผ่านเฉพาะบุคคลที่มีประสิทธิภาพ ขาดงบประมาณ ปัญหาเหล่านี้จึงทำให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และพ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่มีความพร้อมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น

เมื่อเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษไม่พร้อมการเรียนรู้ก็ไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแต่ไม่เต็มศักยภาพ ดังนั้น การเปลี่ยนผ่านเฉพาะบุคคลสู่ระบบการศึกษา จึงเป็นประเด็นอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา พิเศษ และการบริการที่เกี่ยวข้อง ต้องทำงานร่วมกันเป็นทีมแบบทันทีทันใด เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ที่ตรงกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษในทุกขั้นตอน การดำเนินการ เปลี่ยนผ่านเฉพาะบุคคลทั้งที่มีนโยบายแต่ขาดการเชื่อมโยงจากทฤษฎีกับการปฏิบัติขาดหลักฐาน การปฏิบัติจริง ส่วนมากจะเป็นเพียงการให้คำปรึกษาแนะนำ การประชุมผู้ปกครองเป็นการแนะนำ ในภาพรวม ซึ่งแตกต่างจากการเปลี่ยนผ่านเฉพาะบุคคลที่ต้องมีการวางแผน การวิเคราะห์ องค์ประกอบที่เป็นเฉพาะบุคคล ประเทศไทยเรายังไม่ถือว่าการดำเนินการเปลี่ยนผ่านสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษสู่ระบบการศึกษาที่เอื้อต่อเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้เต็มที่ การที่เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษก้าวข้ามช่วงนี้ไปได้อย่างประสบผลสำเร็จหรือไม่ นั่นจะขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบสนับสนุนภายในซึ่งจะอยู่ในร่างกาย จิตใจ ของเด็กที่มาตั้งแต่เกิดจนเติบโตมา และองค์ประกอบ สนับสนุนภายนอก ซึ่งประกอบด้วยบุคคล กิจกรรม สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็ก เพราะเด็กที่มีความ ต้องการจำเป็นพิเศษจะมีข้อจำกัดที่มากกว่าเด็กปกติ และแต่ละคนก็จะมีความต้องการจำเป็น ที่แตกต่างกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ จากศูนย์ การศึกษาพิเศษก่อนส่งต่อสู่ระบบการศึกษา
2. เพื่อให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยอย่างเหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อเป็นการประกันคุณภาพในการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษาพิเศษ

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. มีแนวทางในการดำเนินงานการเปลี่ยนผ่าน สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ จากศูนย์การศึกษาพิเศษสู่ระบบการศึกษา
2. เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยอย่างเหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง
3. ศูนย์การศึกษาพิเศษ มีการประกันคุณภาพให้กับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ